

УДК 101:37

М. І. Захаріна, ст. викладач

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ РИС СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В. ЗЕНЬКОВСЬКОГО

Анотація. У статті аналізуються погляди філософа В. Зеньковського на особливу роль освіти в процесі розбудови соціальної демократичної держави. А також необхідність реформування старої системи освіти з урахуванням філософсько-педагогічного досвіду минулого. Доводиться, що освіта є необхідним чинником для виховання людини здатної креативно та творчо мислити, що зумовлено викликами інформаційного і глобалізованого світу.

Ключові слова: Зеньковський; соціальна держава; духовність; свобода; особистість; виховання.

М. И. Захарина, ст. преподаватель

СПЕЦИФИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЧЕРТ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА СРЕДСТВАМИ ОБРАЗОВАНИЯ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ В. ЗЕНЬКОВСКОГО

Аннотация. В статье анализируются взгляды философа В. Зеньковского на особенную роль образования в процессе развития социального демократического государства. А также необходимость реформирования старой системы образования с учетом философско-педагогического опыта прошлого. Именно образование является тем фактором, который необходим для воспитания человека способного креативно и творчески мыслить, что обусловлено вызовами информационного и глобализирующегося мира.

Ключевые слова: Зеньковский; социальное государство; духовность; свобода; личность; воспитания.

M. I. Zakharina, Senior Lecturer

SPECIFICITY OF FORMS OF SOCIAL STATE DEVELOPMENT BY MEANS OF EDUCATION IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF V. ZENKOVSKY

Urgency of the research. The priority tasks of social education should be the preparation of personality to the successful social activities, in accordance with existing in society and generally accepted public ideals of modern society.

Target setting. The views of the philosopher V. Zenkovsky on the special role of education in the process of building a social democratic state are analyzed in the article

Actual scientific researches and issues analysis. Such scholars as V. Andrushchenko, V. Beh, N. Hendina, B. Hershunskyy, B. Zablocki, V. Kremen M. Kviyek, C. riveting C. Ognevyyuk A. Prokopenko, G. Stasiuk and others studied the formation of the welfare state means of education.

Uninvestigated parts of general matters defining. Particular importance V. Zenkovsky allotted to various types of education in schools: aesthetic, moral, spiritual, physical and even sexual. Considering that the main thing at school is "educational training". The new school should teach students trust, leadership and social partnership, individuality, because in a social state, the person with needs is always the main.

The research objective. It is social education, according to Zenkovsky, should take on the task of preparing people capable of social brotherhood, social life, social activity and developing the spirit of solidarity. And he laid this task exactly on the school.

The statement of basic materials. The main elements of the reformation of education, which should form a new type of person, a person capable of self-improvement and transformations in the country are reflected in the works of the philosopher and teacher V. Zenkovsky. To do this, one need cultivate patriotism and faith in your country.

Conclusions. *Therefore, it is necessary to reform the old system of education taking into account the philosophical and pedagogical experience of the past. Education itself is a factor that is necessary for the education of a person capable of creativity and creative thinking, which is due to the challenges of the informational and globalized world.*

Keywords: *Zenkovsky; social state; spirituality; freedom; personality; education.*

DOI: 10.25140/2412-1185-2018-1(11)-44-52

Актуальність теми дослідження. Останнім часом, все більше звучать гасла «реформування» та «модернізація» освітньої системи, як визначальних чинників державотворення. Адже від розумної, креативної особистості, яка вміє критично мислити залежить майбутнє нашої держави. А для цього необхідно змінити систему освіти, які була створена ще за радянських часів і виконувала функцію виховання ідеології тогочасної комуністичної системи, формувала «радянських» патріотів.

Конституція України визначила, що Україна стала на шлях побудови демократичного та соціально-орієнтованого суспільства. Термін «соціальна» передбачає, що держава буде здійснювати таку соціальну політику, яка б задовольняла усі прошарки населення України. Політика такої держави буде спрямована по-перше, на забезпечення мінімальних матеріальних потреб населення, а по-друге, забезпечення базових потреб у сфері освіти, культури, науки, охорони здоров'я.

Освіта протягом усього життя людини являється необхідністю. Адже постійно з'являються нові професії, які потребують нових та креативних знань, необхідність бути гнучким та цілеспрямованим, висуває нові вимоги до якості освіти. І освіта повинна бути готовою до змін, які поставило перед нею суспільство.

Пробудження в Україні громадянської і громадської ініціативи, розповсюдження волонтерської діяльності відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. З іншого боку, Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді.

В цих умовах патріотичне виховання має бути наскрізним: від дошкільного закладу – до освіти безпосередньо на виробництві. Патріотичне виховання має закласти підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. В цій роботі слід використовувати прогресивні ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Останнім часом більшість науковців (Сіленко А., Скрипнюк О., Панкевич О., Четверікова Л., та інші) вважають, що Україна повинна рухатись до стану держави загального добробуту, держави, яка повинна забезпечити кожному громадянину гідні умови для своєї реалізації та реалізації життєвих цілей, розвитку творчої особистості.

Постановка проблеми. Основні принципи держави соціального добробуту відображені у Загальній Декларації прав людини, Європейській Соціальній Хартії, конвенціях та рекомендаціях Міжнародної організації праці.

Але, деякі вчені вважають, що у нашої держави повинен бути свій власний шлях, який на думку Рябенко Є. М., повинен сприяти націєбудівництву, тобто для сучасної України формування національної ідентичності, нації-держави залишається досить актуальною проблемою і пріоритетом, на відміну від сучасних західноєвропейських країн.

Відповідно, Законом України «Про освіту» окреслені головні принципи, на яких повинна ґрунтуватися освіта України: це доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою: рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління та громадського самоврядування в освіті та інші [1].

Отже, в головних документах держави про освіту намічені основні шляхи для розкриття творчого потенціалу кожної особистості та освіти протягом життя, що забезпечить постійне вдосконалення особистістю своїх знань і умінь, допоможе знайти професійне покликання, яке забезпечить йому гідне життя, тому на ринку праці такі працівники будуть приносити більше користі для своєї держави.

Сучасний український філософ Віктор Андрущенко у своїй праці «Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю» відзначив особливу роль освіти в державотворенні, яка повинна стати не тільки основою підготовки фахівців, але як і основний інститут реалізації життєздатності народу, необхідний для зміцнення авторитету на міжнародній арені [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування соціальної держави засобами освіти досліджували такі вчені, як В. Андрущенко, В. Бех, К. Боднар, Н. Гендіна, Б. Гершунський, Дж. Дьюї, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Заблоцький, В.Кремень, М. Квіск, С. Клепко, К. Корсак, Б. Майєр, В. Огнев'юк, Є. Рябенко, Г. Стасюк та інші, а також міністри освіти різних років такі як В. Кремень, І. Язюн, М. Згуровський, С. Ніколаєнко відмічали важливу роль освіти у державотворенні.

Визначальне значення, для системи освіти, має залежність від політичної цілеспрямованості кожної держави, адже кожен державний лад прагне підготувати фахово підготовлену молодь, особливо кадри фахівців для науки, освіти. І кожен державний устрій пред'являє вимоги до системи освіти, для того, щоб реалізувати на практиці державну політику.

Вважається, що поняття «соціальна держава» з'явилося ще в середині XIX ст.. в працях німецького ученого Лоренца фон Штайна «Соціалізм і комунізм у сучасній Франції» (1842 р.). Його соціальна держава повинна не тільки підтримувати рівність у правах для всіх прошарків населення, а також сприяти суспільному прогресу, це держава яка повинна стати найвищою формою співіснування людей, яка повинна забезпечити духовне зростання кожного індивіда. Цю місію повинна виконувати соціальна політика держави.

Також, можна відзначити, що в Педагогічній Конституції Європи Преамбула Об'єднавчий процес, зазначається, що необхідно формувати «сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності – людини, здатної до співжиття у полікультурному суспільстві у мирі і злагоді, за принципами свободи, гуманізму і справедливості».

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Саме в працях В. В. Зеньковського сформувався специфічна аксіологія виховання особистості, яка не втратила своєї актуальності в даний час і потребує ще більшого дослідження та застосування в сучасних умовах модернізації освіти, яка включає в себе такі принципи: принцип цілісності, принцип духовності навчання, принцип творчого розвитку особистості, національного виховання, діалогічного підходу та принцип симфонії виховання (який розглядали в попередніх параграфах). Ці принципи засвідчують своєрідність педагогічної концепції вченого, його глибоку гуманістичну спрямованість, оригінальність ідей та високу практичну значущість для сучасної освіти.

Постановка завдання. Метою даної статі є аналіз поглядів В. В. Зеньковського щодо ролі освіти у системі державотворення, які на наш погляд, значно збагачують філософсько-педагогічну думку нашого часу. Наприклад, його ідеї про невіддільність освіти від виховання, про значення соціального виховання для розвитку особистості та розвитку громадянського суспільства зокрема, про необхідність національного виховання, значення сім'ї в процесі виховання, необхідність розвитку цілісної, активної та творчої особистості здатної до суспільних перетворень у країні.

Виклад основного матеріалу. Рух нашої держави до демократичного суспільства вимагає і нового підходу до освітньої системи. Нова освітня парадигма повинна бути направлена на створення нового типу особистості. Як зазначає Ю. Козелецький, сучасна освіта готує просвітницьку людину, і необхідно перейти до освітньої системи яка б готувала інноваційну людину, була творчою особистістю [8]. Тобто в даний час на освіту покладається відповідальне завдання змінити не тільки освітню парадигму, але і змінити ставлення до самого процесу навчання, до особистості учня. Адже в деяких джерелах зазначають, що в даний час школа не достатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікативні технології, критично мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватися на ринку праці. А отже, зміст освіти не достатньо відповідає потребам суспільства та ринку праці, не спрямований на набуття життєвих компетентностей. Отже, саме на школу покладається відповідальне завдання формувати людину нового типу, виховану та освічену людину, яка була б готова до випробувань і змін образу життя. Всі зміни в освіті потребують переосмислення філософсько-освітньої парадигми минулого.

Вказуючи на основні проблеми шкільного виховання в еміграції Зеньковський зауважив, що основною проблемою школи є її нецілісність, тобто вона розвиває лише інтелектуальні здібності дитини, забуваючи про інші сторони її життя, розвиток окремих її сторін, особливо духовного розвитку дитини. Визнаючи те, що школа повинна стати інститутом саме «виховання», а не тіль-

ки «освіти», він багато в чому випередив свій час, та вказав на можливі системні зрушення в освіті, її реформи. Для радянської системи освіти це були прогресивні завдання, які ніяким чином не могли бути введені. На даний час, модернізація системи освіти дозволяє внести певні корективи в роботу шкільної системи.

У своїй книзі «Психологія дитинства» та статті «Про педагогічний інтелектуалізм» вчений використовуючи психологічні дослідження намічає основи педагогічної діяльності та намагається вистроїти концепцію цілісної шкільної освіти, яка б допомогла учню творчо розкритися та навчитися жити самостійно в суспільстві. Освітнє значення «Психології дитинства» в даний час набуває своєї актуальності і значимості, коли йде мова про модернізацію школи.

В даний час українська держава проголошує створення сприятливих умов для життєтворчості та життєздатності становлення особистості дитини, проголошує особистісну орієнтацію освіти та сприяння поширенню загальнолюдських цінностей та формування громадянського суспільства. Боднар К. А. виділяє такі функції сучасної освіти: освіта виступає як цінність (соціальна і особистісна), як процес (набуття суспільного досвіду і формування системи особистісних смислів і орієнтирів в дійсності), як результат (система набутих особистістю освітніх компетенцій). Тому в якості основних функцій сучасної освіти, на її думку, виступають, насамперед: функції трансляції і набуття соціокультурних цінностей, досвіду і знань; функції державотворення і розвитку громадянського суспільства; формування системи професійних, освітніх і життєвих компетенцій особистості; розвиток і формування особистості, яка здатна адаптуватися в умовах полікультурності, технологічного прогресу і соціально-економічних процесів глобальних перетворень [3].

Тому модернізація освіти в цьому руслі дійсно буде корисною. Адже саме освіта є тим стрижнем, де фокусуються як інтереси держави, так і громадянського суспільства. Саме завдяки освіті можна сформувати відповідального громадянина, який здатен до побудови громадянського суспільства.

Основними вимогами до видів виховання в школі, згідно Зеньковського, повинні бути: По-перше: це фізичне виховання яке пов'язано з життям тіла. По-друге: це обов'язково психічний розвиток дитини, з яким пов'язана проблема виховання дару свободи та послух авторитету; Наступним є розвиток "характеру", який розуміється в сукупності сил творчого і соціально здійсненого діяння; Ще однією важливою задачею виховання є дисципліна, яка розумілася вченим у зв'язку з вченням про безпосередню функцію «поведінки» і всього емпіричного життя у внутрішньому розвитку людини. Сенс «дисципліни» полягає в розвитку дару свободи, в поступовому «звільненні» духовних сил дитини від полону випадкових його поривів. І тому необхідно щоб до розвитку дару свободи в дисципліні привела «авторитетна» особа.

Не менш важливою виступає проблема сексуального виховання, яке може призвести до духовної невлаштованості людини, якщо неправильно тлумачити його джерело енергії, але може і розширити творчі можливості людини.

За Зеньковським, соціальне виховання повинно бути обов'язково пов'язане з ідеєю Церкви, як благодатною соборністю. Як і національне виховання, яке має на меті поглиблювати і одухотворити зв'язок особистості з рідним народом, а також повинно бути пов'язане з «ідеєю наднаціональної єдності перед Богом».

Обов'язкове моральне виховання, також повинно бути побудовано в лініях містичної моралі, як вважає вчений, яку розвиває християнство. Він стверджував, що «справжня моральна свобода лежить не в організації відповідає закону добра поведінки, а в свободі від самоствердження, у відновленні реального єднання з Богом. Свобода стає творчою силою, силою порятунку лише за життя у Бозі» [6].

Важливе, а іноді і виняткове значення Зеньковський відводив і естетичній сфері в нас. У естетичного виховання є дві мети: нижча, що служить завданням «розваги» і «гри», і також вища мета, що служить живленню душі через прилучення душі до краси. Однак для цього необхідна «праця душі», а поза цього естетичне натхнення може служити розслабленню душі і зростання безвідповідальності і особливої (естетично пофарбованого) легковажності [6].

Зеньковський В., як людина освічена та тонко відчуваючи кризу в системі освіти свого часу, ще в ХХ ст. запропонував теоретично і практично зробити перелом в самій суті освіти, який дав би можливість школі думати більше про розвиток творчих сил в особистості, користуючись, звичайно, при вирішенні цього завдання всім тим багатим матеріалом, яким користується освітня школа. І формуючи свою релігійно-педагогічну концепцію він наполягає на тому, що б перейти

від виховуючого навчання до навчального виховання. Він вважає, що у школі повинна бути ієрархія завдань, яка повинна обов'язково відповідати ієрархії в будові душі дитини. Особливостями навчального виховання, на нашу думку, буде саме виховання дитини, розкриття її талантів та можливостей, здібностей. Для того, щоб максимально індивідуалізувати навчання та спонукати дитину до того, щоби вона хотіла вчитися, хотіла розкрити свої задатки та таланти для подальшої трудової діяльності. А вже потім, згідно індивідуальних здібностей дитини, можна говорити про навчання, як таке та професійне становлення особистості. Цей принцип в якійсь мірі перекаликається зі «сродною працею» у Сковороди, яким так захоплювався Зеньковський.

Чи потрібна державі «індивідуальність»? Людина народжується вже з певними задатками індивідуальності, але саме в школі та в процесі виховання повністю розкривається. Але якщо в школі всі рівні, вимоги однакові, як це допоможе дитині розкритися. Отже, за Зеньковським, перша і основна задача соціального виховання полягає тому в широкому розвитку емоційної чуйності, в подоланні емоційної замкнутості: лише на основі такого емоційного перетворення особистість може подолати соціальну інертність і байдужість до людей. Розширення розумової життя, повідомлення соціальних знань і соціальних навичок можуть мати серйозне значення, можуть бути продуктивними лише в цьому випадку. [7, с. 327].

Вчений у своїх працях, наполягає на тому, щоб в школах були і гуртки і позаурочна робота та можливість видавати свій дитячий журнал, що надасть змогу учням проявляти свою соціальну активність та більше зближуватися, разом діяти та вирішувати свої «важливі питання». Тим самим готуючись до самостійного активного життя. Але, нажаль, констатує Зеньковський, про яку соціальну продуктивність може йти мова, якщо в школі процвітає не співпраця, а просте співжиття з цілою масою дрібних чвар, глибоких розбіжностей, нелагідності, непоступливості тощо.

Вчений особливо наполягає на тому, що в школі основне завдання було «виховання». «У хорошій школі наших днів ви знайдете дуже багато додаткових робіт, що сприяють загальному духовному зростанню дітей, знайдете і гуртки, і екскурсії, і бесіди, знайдете цілу мережу різних установ, присвячених розвитку всіх сил в дитині. Недарма ж ще в наші дні не згас зовсім ідеал «гармонійно розвиненої особистості»! Адже, коли йде мова про освіту як навчання, передача просто інформації, яку дитині необхідно відтворити, то ми створюємо одновимірну людину, яка не здатна критично мислити. Необхідно залучати дітей, до «наукової творчості», за висловом П. Флоренського. Як бачимо, вчений покладає на школу доволі складне завдання, виконувати не тільки освітню функцію, а і допомогти молоді знайти себе, оволодіти тими силами, якими дозволяє час та надихнутися тим ідеалом, завдяки якому має преобразити своє життя молода людина.

Наразі, в Концепції розвитку освіти до 2025 р. вказано, що поки йде падіння рівня знань і умінь учнів, але майбутні реформи можуть змінити цей індикатор на позитивний, якщо врахують досвід педагогів та освітян минулого. Основними, на нашу думку, змінами в системі освіти, згідно проведеного аналізу літературних джерел як сучасників (Сисоєва С. О., Кодлюк Я. П., Тимошенко О. І.) так і праць мислителів минулого, особливо Зеньковського, є зміна взаємодії відносин в школі. Яка полягає у переході від суб'єкт – об'єктних відносин до суб'єкт – суб'єктних. Тобто треба перейти до моделі особистісно-орієнтованого навчання, яке передбачає визнання учня суб'єктом виховного процесу, в якому він бере активну участь, виступаючи і отримувачем знань і активним перетворювачем отриманих знань.

На даний час, в Концепції нової школи цей підхід називається «педагогіка партнерства», який полягає у спілкуванні, взаємодії та співпраці між учителем, учнем та батьками. Вони повинні стати рівноправними учасниками освітнього процесу та, що особливо, відповідальними за результат.

Нова школа повинна виховувати в учнях довіру, лідерство та соціальне партнерство, індивідуальність, адже в соціальній державі головним завжди виступає людина з її потребами.

Саме про ці навички та вміння вів мову Василь Васильович Зеньковський. За Зеньковським, можна прищеплювати дітям будь-які навички, повідомляти ті чи інші знання, якщо це потрібно життям, але з педагогічної точки зору ясно, що будь-яка програма виховання повинна бути такою, щоб ці навички та знання не зовні, не механічно закріплювалися в особистості, але зв'язувалися з її внутрішнім змістом, з її внутрішнім життям. Педагогічно плідним можна визнати лише те засвоєння навичок або знань, яке пов'язує їх з життям особистості для неї самої. У цьому перетворенні ззовні приходить матеріал у внутрішньо обумовлені сили і порухи душі. У цьому власне і полягає завдання виховання: ззовні нав'язане має через виховання стати внутрішньо необхідним. Цей процес «інтроцепції», як його називає В. Штерн), вводить до складу особистості,

у внутрішню систему її рухів і сил те, що приходить до неї ззовні: обійти ж особистість, як то безособово прищепити їй що не будь значить по суті умертвляти і вбивати начало особистості. У цьому сенсі сучасне педагогічне свідомість вселило звернено до особистості дитини; в її законах, в ритмі її розвитку, в її захворюваннях воно шукає керівних вказівок при виробленні тих чи інших прийомів. [5, с. 35]

Закону України «Про освіту» метою освіти проголосив «...всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...» [1].

Тобто освіта, на даний час, виконує функцію культурного, соціального та духовного розвитку суспільства. Саме від освіти залежить, яким стане молоде покоління, з якими знаннями і досвідом воно прийде у життя, і як їм зможе розпорядитися. Зеньковський вважав, що духовність та релігійне виховання молоді може сприяти національній ідентичності та становленню національної свідомості, сприяти розвитку загальнолюдських цінностей та становленню дитини в свободі, а отже повернення її на сторону добра. Особливо ця тема його хвилювала в період еміграції. Будучи головою релігійно-християнського студентського руху та близько спілкуючись з молоддю, обговорюючи всі їх проблеми, він прийшов до висновку, що відрив молоді від батьківщини, від рідної мови та культури негативно вплинули та збереження національної свідомості молодого покоління. І одним із чинників порятунку дитячої душі виступала саме духовність.

Перебуваючи в еміграції, Зеньковський багато уваги приділяв темі секуляризації культури, яка призводила до розриву цілісності особистості. Саме зростання соціальної боротьби, падіння духовного життя підвищує стрімкий розвиток індивідуалізму. Все це призводить до призупинення розвитку творчого життя. Щоб вирішити цю проблему необхідно, за Зеньковським, відродити цілісну культуру православ'я, яка є звільненою від націоналізму. Особливе значення вчений приділяв виховній функції школи. У своїй доповіді «Передумови у будівництві нової школи» він визначив такі завдання для школи: свідомо та наполегливо боротись із першістю інтелектуалізму в школі; здійснити перехід від сучасного педагогічного волюнтаризму до емоціоналізму. Це повинно призвести до розвитку соціальних рухів у дитині для її морального зростання, зміцнення релігійного руху та естетичної творчості [4, с. 157].

У своєму нарисі «Наша епоха» (1952 р.) Зеньковський не тільки розкриває причину, що породжують конфлікти в суспільстві, а і окреслює шляхи виходу з кризи. Основною причиною негараздів він називає: духовну невлаштованість людини, яка полягає в односторонньому розвитку розумових сил та соціальної активності, тобто це «здатність підніматися над особистими, егоїстичними задумами». У зв'язку з цим, питання освіти повинні бути висунуті на перший план та набути широкого державного значення.

Саме соціальне виховання, за Зеньковським, повинно взяти на себе задачу готувати людей здатних до соціального братерства, соціального життя, соціальної діяльності та розвивати дух солідарності. Це можна зробити за допомогою реорганізації виховання: «це поглиблення виховання полягає в тому, що школа (як і інші органи виховання) повинна взяти на себе завдання соціального виховання, повинна готувати не тільки освічених людей, не тільки слухних працівників, а й громадян, здатних до громадської роботи, насажених ідеалами солідарності». Тобто вчений розуміє головну функцію соціального виховання в тому, що через нього можна прийти до громадянського суспільства, соціального партнерства.

Таким чином, соціальне виховання має своє значення не тільки для вироблення в кожному з нас соціальної активності, але воно може стати головною і основною формою педагогічного впливу, через посередництво якого інші форми виховання стають більш досяжними своєї мети [7, с. 304].

Досліджуючи психологію дитинства філософ визнає, що дитяча душа «пронизана променями соціальності», що вона скрізь соціальна. Дитині легше та простіше дійти до соціального згуртування і тому саме соціальне виховання може допомогти розкритися та поглибити всі соціальні сили в душі дитини. «Соціальні почуття глухнуть адже лише через те, що для них немає приводу до їх вираження. Так почуття батьківщини прокидається тоді, коли настає можливість і необхідність віддати свої сили на користь батьківщини. Тому завдання соціального виховання і полягає в тому, щоб розкрити перед глухими соціальними почуттями можливість широкого і продуктивного їх вираження» [7, с. 305].

Крім того, вчений вказує на наявність не тільки «правильної» соціальності, а також на можливість формування негативного її характеру, який може розвинути сучасна сім'я або школа, які не зважають на соціальність дитини та часто пригнічують її. На його думку, школа взагалі страждає на «односторонній інтелектуалізм», тобто займається розвитком інтелекту, не розвиваючи загальної активності. Можемо констатувати факт, що сучасна ситуація в системі освіти та виховання страждає на ті самі вади. У школі мало можливостей для розвитку соціальної активності дитини. Крім загальноприйнятих гуртків (танці, співи, англійська мова) немає більше можливості проявити інші таланти та можливості співпраці. Але саме участь в багатьох соціальних колах дає можливість проявитися індивідуальності і чим більше у людини соціальних зв'язків, тим більше індивідуальність стає різнобічною, більш незалежною та багатогою. Він наполягав на тому, що людина повинна віддавати себе соціальній діяльності, адже від того чим різноманітніше наші соціальні зв'язки, тим вище стоїть індивідуальність в своєму розвитку. Він і сам був такою людиною, з великою кількістю захоплень та соціальних зв'язків, соціально активним та дієвим. Всі його постулати знайшли практичне втілення в його житті у вигляді праць написаних ним по різній тематиці та нових товариств, які він заснував або був співзасновником. Вся його діяльність була направлена на розвиток молоді та прояву духовності у молоді.

Зеньковський виділяє такі 4 групи у суспільстві, залежно від форми прояву соціальної активності: соціальну, несоціальну, псевдосоціальну і антисоціальну. На думку вченого, до кожної з перерахованих груп застосовні різні завдання соціального виховання. У першій групі: необхідно соціальну енергію дитини направити в потрібне русло, надати їй ціннісний зміст. У людей інертних необхідно пробудити соціальну активність. Вчений зазначає, що це входить до одного з найскладніших завдань соціального виховання. До представників псевдо соціальної групи необхідно застосувати методіку «подолання тих психічних проявів, які відкидають людину від суспільства і пригнічують його соціальні зворушення». І до завдання соціального виховання четвертої групи, на його думку, полягає в облагороджуванні антисоціальних настроїв, шляхом одухотворення його високими ідеальними настановами.

В. Зеньковський вважає, що сучасна йому школа (початку ХХ століття), принципово відкидає саму ідею соціального виховання, проте, все одно має її елементи. Мислитель також виділяє і антисоціальну спрямованість школи: соціальні потреби і пориви дітей заганяються в підпілля, прагнення дітей до спільної діяльності не задоволені. Школа протиставляє одну дитину іншій, а це веде до розвитку таких антисоціальних почуттів, як змагання, марнославство, заздрість.

Можемо констатувати, що за Зеньковським, мету навчання можна досягнути, якщо дитяча душа буде наповнена радістю та спокоєм. А для цього необхідно розвивати у дитині устремління до внутрішнього світла, тобто до добра, краси, любові. А навчання він порівнює з кораблем, який може йти до мети лише в повноводній річці виховного процесу.

Проблема взаємодії інститутів влади, соціуму та освітніх установ на даний час активно досліджується. Ця проблема була досліджена також і Зеньковським, і він запропонував свою модель виховання ще на початку ХХ ст. – соціальне виховання, яке детально описав в творі «Психологія дитинства». Його ідея полягала в тому, що життя і так всюди соціальне, і постійно потребує соціальної взаємодії. І саме на вихованні лежить задача організація свідомого виховання, яке буде виходити не від окремої дитини, від соціального цілого, від тієї соціальної взаємодії, яке лежить в основі всього розвитку дитини. [7, с. 297].

Та саме головна колізія, на думку Сисоєвої С., сучасної української системи освіти полягає на сьогодні у відірваності освітньої галузі від потреб країни. Саме на вирішення цієї проблеми повинна бути спрямована модернізація української освіти. [9]

Питання взаємодії освіти та культури також цікавило вченого, який вважав, що відбувається криза європейської культури, яка полягає саме в «секуляризації» культури. За Зеньковським, секуляризація культури йде ще до IV ст., коли церква в Європі боролася за державну владу і тим самим сталося одержавлення церкви. Всі духовні цінності стали відносними.

Отже, виникає «нейтральна культура», яка полягала в розмежуванні сфери знання і віри, віра в могутність науки і техніки, естетичний аморалізм, що зумовило паралелізм церкви і культури. Але він все ж вірить в те, що світська культура несе в собі прогрес і зберегла в собі іманентну релігійність, що може перерости в трансцендентну.

Саме освіта тісно пов'язана з існуючою в державі культурою. Від культури, її духовних пріоритетів залежить освітній процес, його основні направлення. В даний час, можемо вважати, що

зв'язок освіти і культури втрачений. І тому включення культурної спадщини минулого до освітньої системи є питанням відкритим. Саме школа повинна поставити це питання собі в пріоритет та орієнтуватися на виховання духовно-моральних якостей особистості. Тому що, за Зеньковським, ніяка фізична культура, ні культура розуму не можуть врятувати людини від глибоких та трагічних конфліктів в душі людини. І тому, він вважає, тема про людину є більш глибокою, ніж це розглядає саме виховання. Він вважав, що «сучасна культура» є важким тягарем для дитини, щоб її опанувати та переробити необхідний важкий труд. Але саме завдяки культурі, можна заповнити духовну пустоту молоді. Тому необхідно розвивати любов до культури, долати техніцизм та наповнювати душу культурою. «душа, обтяжена не розібраним духовним багажем, нерідко йде в цинізм чи песимістичний надрив» [4, с. 369]

На думку сучасного дослідника освіти, Андрущенко В. П., суть освіти і полягає саме у відтворенні божественної природи людини, людської духовності. Адже бездуховність породжує не тільки внутрішні конфлікти, а конфлікти, в які втягнуті цілі народи. Тому перед школою стоїть відповідальне завдання формування соціально зрілої особистості, особистості здатної на нові перетворення в державі, високо духовної, національно свідомої [2].

Сенс духовного життя людини повинен полягати в тому, щоб душа «підживлювалася» духовністю, самовідновлювалася, була наповнена культурою. В. Зеньковський приходиться до висновку, що якщо займатися вихованням душі, не виховуючи дух, означає займатися тим, що лежить в емпіричному шарі особистості. Також, якщо займатися тільки навчанням, процес виховання може перетворитися в джерело різноманітних ускладнень в дитячій душі. Саме від культури вихователя залежить створення нового покоління здатного до культурної творчості та самовдосконалення.

Пріоритетними завданнями соціального виховання повинно виступати підготовка особистості до успішної соціальної діяльності, відповідно до існуючих у суспільстві та загальноновизнаних громадських ідеалів сучасного суспільства. Необхідність виховання здатності до соціальної активності визначається потребами держави в успішних кадрах.

Основні проблеми соціального виховання, які виділив Зеньковський: взаємовідносини між дитиною і сім'єю, взаємини між дитиною і школою, між школою і Церквою, школою і державою не втрачають своєї актуальності. Адже ці інститути допомагають виховати цілісну особистість, яка буде володіти необхідними для державотворення якостями: солідарності, активності, співпраці, соціальної взаємодії та партнерства, здатної до постійного вдосконалення та навчання.

Отже, необхідність вирішення проблем, що стоять в освіті, багато в чому залежить від необхідності переосмислення духовних традицій минулого, як власних так і світових. Включення вітчизняної світової традиції в сучасний освітній процес може допомогти у вирішенні багатьох проблем освіти і культури в цілому. Щоправда, треба розробити форми і методи виховного потенціалу філософсько-педагогічної думки минулого до сучасності. Очевидно, що ці методи повинні відповідати вимогам часу і бути адекватні специфіці освіти сьогодення і повинні бути висвітлені згідно цілям сьогоденного суспільства для розбудови держави загального добробуту.

Висновки. Таким чином, можна визначити головним напрямком освітньої діяльності - виховання творчої і самодостатньої особистості, яка буде здатна до вільної духовної творчості і сприйняття досягнень світової і національної культури. Необхідно виховувати таку особистість, яка була б представником цілої нації. А це, за Зеньковським, є складним процесом, адже сам факт нації є факт духовного буття, тобто факт укладений в дану історичну плоть, від якої не можна відірвати дух. І тільки так нація зможе зберегти свої національні традиції, цінності та передати їх наступним поколінням. Адже не тільки держава щось повинна дати людині, а і сама людина повинна привнести в створення держави свій вклад через свої професійні можливості. І саме освіта є тим «соціальним ліфтом», завдяки якому людина стає професіоналом, здатним до соціальних змін та творчої самореалізації, що в свою чергу принесе користь для громадянського суспільства.

Любов до України є величезна і творча сила, сила, якої ніколи не зможуть вбити ні зовнішні утиски, ні вільна "конкуренція" сильнішою загальноросійської культури: перед цією саме силою повинно схилитися російське свідомість, - схилитися з повагою і вірою.

В основу системи національно-патріотичного виховання має бути покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

Література

1. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> . Про національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] Указ Президента від 17. 04. 2002. № 347/2002. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
2. Андрущенко, В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2005. – 804 с.
3. Боднар, К. А. Розбудова української держави засобами освіти [Електронний ресурс] / К. А. Боднар // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. - 2013. - Вип. 41 (1). - С. 232-240. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41%281%29__22.
4. Зеньковский, В. Предпосылки в строительстве новой школы / В. В. Зеньковский // Русская школа за рубежом. – № 2–3. – С. 216–230.
5. Зеньковский, В. В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В. В. Зеньковский. - М. : Свято-Владимирское братство, 1993. – 271 с.
6. Зеньковский, В. В. Принципы православной антропологии/ Зеньковский В. В. // Русская религиозная антропология. Т. 2. – М., 1997 – С. 431-466.
7. Зеньковский, В. В. Социальное воспитание, его задачи и пути / В. В. Зеньковский - М. : Моск. просвет, 1918. - 91 с.
8. Козелецкий, Ю. Человек многомерный (психологическое эссе) / Ю. Козелецкий. – К. : Либидь, 1991 - 288 с.
9. Сисоєва, С. Освітні реформи : освітологічний контекст [Електронний ресурс] / С. Сисоєва.- Освітологія. - 2013. - Вип. 2. - С. 36-45. - Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ocvit_2013_2_6.pdf.

References

1. Zakon Ukrainy Pro osvitu vid 23.05.1991 № 1060-XII [Law of Ukraine About education from 23.05.1991 № 1060-XII]. (1991). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> [in Ukrainian].
2. Andrushchenko, V. P. (2005). *Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv'iu* [Thinking about education: Articles, essays, interviews]. Kyiv: Znannya Ukrainy [in Ukrainian].
3. Bodnar, K. A. (2013). Rozbudova ukrainiskoi derzhavy zasobamy osvity [Development of the Ukrainian state by means of education]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Seria: Filosofiia. - Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda. Series: Philosophy, 41(1), 232-240*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41%281%29__22 [in Ukrainian].
4. Zerkovskiy, V. (1923). *Predposylki v stroitelstve novoy shkolyi* [The background in the construction of new school]. *Russkaya shkola za rubezhom - Russian school abroad, 2–3, 216–230* [in Russian].
5. Zerkovskiy, V. V. (1993). *Problemyi vospitaniya v svete hristianskoy antropologii* [Problems of education in christian anthropology]. Moscow: Sviato-Vladymyrskoe bratstvo [in Russian].
6. Zerkovskiy, V. V. (1997). *Printsipyi pravoslavnoy antropologii* [Principles of the Orthodox anthropology]. *Russkaia relyhioznaia antropohyia - Russian Religious anthropology, 2, 431-466* [in Russian].
7. Zerkovskiy, V. V. (1918). *Sotsialnoe vospitanie, ego zadachi i puti* [Social education, its tasks and ways]. Moscow: lumen [in Russian].
8. Kozeletskiy, Yu. (1991). *Chelovek mnohomernyi (psykholohocheskoe yesse)* [Multidimensional man (psychological scholarship)]. Kyiv: Lybyd [in Ukrainian].
10. Sysoieva, S. (2013). *Osvitni reformy : osvitolohichniy kontekst* [Educational Reforms: Educational Context]. *Osvitolohiia - Enlightenment, 2, 36-45*. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ocvit_2013_2_6.pdf [in Ukrainian].

Надійшла 16.04.2018

Бібліографічний опис для цитування:

- Захаріна, М. І. Специфіка формування рис соціальної держави засобами освіти у науковій спадщині В. Зеньковського / М. І. Захаріна // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2018. – № 1 (11). – С. 44-52.